

„Ősszel”. Arany János és a hagyomány

Szerkesztette Szilágyi Márton

(Budapest: Universitas Kiadó, 2018), 300 l.

Arany János születésének bicentenáriuma számos tudományos tanácskozássra és emlékülésre adott alkalmat. Ezek egyike volt a 2017. november 10-én az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán a XVIII–XIX. Századi Magyar Irodalomtörténeti Tanszék és a Magyar Irodalomtörténeti Társaság által szervezett konferencia. A tanácskozás nemcsak az Arany-életmű sajátos szempontú újraértelmezését tűzte ki célul, hanem azt is, hogy a szakmai nyilvánosság előtt hangsúlyosan jelenítse meg a tanszék tudományos potenciálját. A konferencia előadói és a kötet szerzői tehát kivétel nélkül e tanszék oktatóiból és a tanszék keretében működő doktori iskolák hallgatóiból kerültek ki.

A tanácskozás és az ott elhangzott előadások szerkesztett változatából összeállt kötet Arany és a hagyomány sokrétű és összetett problémáját járja körül. Erre utal az Arany-költeményt felidéző *Ősszel* kötet cím is. Aranynak e verse ugyanis Homérosz és Osszián nevéhez kapcsolódóan tematizálja a meglévő irodalmi hagyományhoz való viszonyulás lehetséges alternatíváit. Arany poétikai szemléletében az epikai hitel fogalma központi helyet foglal el, tehát minden olyan kísérlet, amely Arany és a hagyomány kapcsolatára kérdez rá, Arany János életművének lényegére tapint.

Arany és az irodalmi, illetve irodalomtörténeti hagyomány viszonyát két jelentős monográfia taglalta az utóbbi években. Milbacher Róbert 2009-ben megjelent *Arany János és az emlékezet balzsama* című kötete (Budapest: Ráció) az Arannyal kapcsolatos tudásrend irodalomtörténeti hagyományozódását helyezte vizsgálata középpontjába. Tehát azt a jelenséget, amely során az Arannyal kapcsolatos sztereotipikus értelmezé-

sek maguktól értetődő evidenciákká váltak a nemzeti kulturális emlékezetben. Tarjányi Eszter *Arany János és a parodisztikus hagyomány* című monográfiája (Budapest: Universitas Kiadó, 2013) pedig a parodisztikus szövegtörzset és a kettős kódolású művészeti alkotások elmélete felől tett javaslatot az Arany-életmű újraolvasására. Az Arany János-emlékévé apropóján megjelent számos kiadvány mellett e két fenti kötet erőterében helyezném el a Szilágyi Márton által szerkesztett tanulmánygyűjteményt. Hiszen már Milbacher és Tarjányi kötetei is azt a problémát tették láthatóvá, amelyet az *Ősszel* kötet szerkesztői előszava egyértelműen megjelöl: hogy Arany és a hagyomány kapcsolatát tárgyaló elemzések rendkívül sokrétűek és változatosak lehetnek. Nemcsak arról van ugyanis szó, hogy maga Arany hogyan kapcsolódik és viszonyul egy számára valamilyen módon adott és újraalkotandó, újraértelmezendő irodalmi tradícióhoz, hanem arról is, hogy adott ponton az ő életműve miként válik hagyománnyá. A XVIII–XIX. Századi Magyar Irodalomtörténeti Tanszék tudományos kompetenciáit felmutató kötet ugyanakkor azért izgalmas kísérlet, mert látványosan jeleníti meg a hagyományhoz való viszonyulás egy másik aspektusát is. A koncepció ugyanis maga is hagyományt követ, hiszen az 1990-ben megjelent, Kulin Ferenc és Margócsy István által szerkesztett *Klasszika és romantika között* című tanulmánykötet (Budapest: Szépirodalmi) azon törekvését igyekszik megismételni, hogy a tanszék munkatársait egyetlen téma köré szervezve jelenítse meg. Következésképp, a kötet szerzői nem kizárólag és nem kifejezetten Aranykutatók sorából kerültek ki, közülük többen másfajta kutatási témák hagyományában állnak, mint ahogy képzettségük, módszer-

tani iskolázottságuk is különféle forrásokból táplálkozik. A kötet legnagyobb tétje ezért az, hogy hogyan képes egy nem kifejezetten és kivétel nélkül az Arany-életmű kutatására összpontosító szerzőgárda önnön kutatói habitusát, módszertani képzettségét és érdeklődési körét kamatoztatva új szempontokkal gazdagítani az Arany-kutatást.

A kötet tizenkét tanulmánya szerkezetileg öt témakör mentén rendeződik el, melyekből az első az értekező Arany Jánosra fókuszál, a második az Arany-művek világirodalmi kapcsolatait, a harmadik Arany és a női szereplehetőségek viszonyát, a negyedik Arany líráját, az ötödik pedig az Arany-életmű hagyományá válásának aspektusait elemzi.

Az értekező Aranyról szóló első tematikus egységben a 18–19. századi magyar esztétikatörténet kutatására specializálódott Balogh Piroska azt vizsgálja, hogy a költő *Széptani jegyzetei* milyen esztétikaelméleti hagyományokhoz kapcsolódnak. Balogh Piroska az Aranyra ható és mindeddig csak részben feltárt elméleti esztétikai munkák mellett szélesebb korpuszt tanulmányozva érvel meggyőzően amellett, hogy a *Széptani jegyzetek* sokrétűen ágyazódik bele nemcsak a magyarországi, hanem a német nyelvű esztétikai hagyományba is. A tanulmány továbbá az Arany-életműből vett konkrét példákon keresztül bizonyítja, hogy e széles körű esztétikai diskurzusok nemcsak elméleti síkon érdekelték Aranyt, hanem kritikái és szépirodalmi művei irányába is generatív módon működtek. Gajda Péter középiskolai tanár és az ELTE Irodalomtudományi Doktori Iskola hallgatója hosszú tanulmányban értekezik Arany János és Zrínyi Miklós, illetve a *Szigeti veszedelem* kapcsolatáról, valamint Arany filológusi teljesítményéről, melynek végterméke Arany *Zrínyi és Tasso* című akadémiai székfoglalója. E rész záró tanulmányaként Fazekas Júlia pedig, akinek doktori témája a reformkori divatlapokra összpontosít, Arany szerkesztői tevé-

kenységét értékeli a *Szépirodalmi Figyelő*ben és a *Koszorú*ban közölt teljes szöveganyag ismeretében.

Az Arany-életmű világirodalmi kapcsolatait reflektáló második alegységében a 18–19. századi magyar irodalom mellett a skandináv irodalom kutatására szakosodott Gergye László azokat az említéseket veszi számba, amelyek az Arany-életműben a költő skandináv irodalom iránti érdeklődését bizonyítják, különös tekintettel a svéd nemzeti eposz, a *Fritiof-saga* és a *Toldi szerelme* párhuzamaira. Boldog-Bernád István, aki készül disszertációjában a reformkori irodalom és a Kisfaludyak kutatását tűzte ki célul, e kötetben az Arany-életmű és az angol gótikus irodalom lehetséges párhuzamait értelmezi, főként Arany *Katalin* című elbeszélő költeménye kapcsán.

Az Arany és a női szereplehetőségek viszonyát tárgyaló tematikus egységben a Szendrey Júlia életművének újraértékelésén dolgozó Gyimesi Emese Szendrey és Arany János kapcsolatát elemzi a mentalitástörténet módszereivel. Arra is rákérdez, hogy a korszak kollektív gondolkodásmódjának elemei hogyan befolyásolták Arany Szendrey Júliáról különböző időszakokban kialakított véleményét. A reneszánsz és a kora újkori történelmi nőalakok irodalmi reprezentációjával foglalkozó Steinmacher Kornélia Arany balladája kapcsán Zách Klárának a 19. századi irodalmi hagyományban való jelenlétét és jelentőségét vizsgálja.

A tanulmánykötet Arany lírai alkotásaival foglalkozó részében a romantikus irodalom- és a kultúratudományoknak a nyelvi medialitással kapcsolatos szakértője, Eisemann György természet és nyelvhagyomány kapcsolatát értelmezi Arany néhány tájleíró költeményében. Szilágyi Márton, a kötet szerkesztője, akinek munkássága sokrétűen kapcsolódik Arany János életművéhez, ezúttal a költő nyelvi akusztikusságában rejlő értelemképzés lehetőségei felől világít rá a *Tetemre hívás* című ballada ti-

tokzatosságának és megfejthetetlenségének poétikai forrásaira. Végül, Devescovi Balázs arra volt kíváncsi, mit hasznosít Arany saját költészetében a 18. század irodalmából. Tanulmánya két jellegzetesen 18. századi verstípus, a *sententia* és *pictura* verselési hagyományának jelenlétét boncolgatja Arany öt költeménye kapcsán.

Az *Ősszel* kötet záró tematikus egysége a hagyományteremtő Arany Jánosra összpontosít. Margócsy István Arany epikai hittel kapcsolatos teóriájának és műveinek utóhatását, valamint a nyomdokán a 19. század második felében keletkezett különböző színvonalú epikus kísérleteket veszi számba. Az utolsó tanulmány Vaderna Gábor írása, s az Arany Vojtina-verseiben magára öltött költőszerepnek a kortárs irodalomig terjedő hatástörténetével foglalkozik.

A különféle értelmezői hagyományok és személyes habitusok által inspirált megközelítések az Arany-életmű lenyűgöző komplexitásáról győznek meg a jelen kiadvány kapcsán is. A kötet tanulmányai ismételtelen bizonyítják, hogy Arany szépírói-kritikusi-szerkesztői hagyatékának megértéséhez és értelmezéséhez olyan elmélyült és szakszerű tudáshalmazra van szükség, amely aligha összpontosulhat egyéni kutatói életpályákban.

A kötet tanulmányai által felvetett problémák relevanciájához kérdés nem fér, csupán megválaszolásuk módjához fűzhetők kritikai jellegű észrevételek. Az Arany filológusi teljesítményét a *Zrínyi és Tasso* című értekezés kapcsán vizsgáló tanulmány furcsa mód egyáltalán nem említi Király Erzsébet és Kovács Sándor Iván nevét, Arany János Tasso-kötete margójegyzeteinek feldolgozóit (vö. KIRÁLY Erzsébet és KOVÁCS Sándor Iván, „*Adria tengernek fönnforgó hajjai*”: *Tanulmányok Zrínyi és Itália kapcsolatáról* [Budapest: Szépirodalmi Kiadó, 1983], 59–79). Pedig az ő írásaik mind Arany és Tasso, mind pedig Arany és Ariosto kapcsolatának értelmezésében alapvető fontosságúak. Jó lett volna, ha

a tanulmány világossá teszi, hogyan viszonyul e korábbi szakirodalmi eredményekhez, és ezek függvényében miben nyújt újat a *Zrínyi és Tasso*val kapcsolatos Arany-filológia tekintetében.

A szerkesztő Arany Jánost középpontba helyező alapos tanulmány tézismondatával, mely szerint Arany szerkesztői munkássága meglehetősen marginális helyet foglal el a szerzőt érintő diskurzusban, teljes mértékben egyetértek. Arany szerkesztői szerepkörét azonban, hogy a Milbacher könyvében vizsgált problémához visszacsatoljak, még mindig evidenciaként kezeljük, és maga a tanulmány is így tesz. Nemcsak Arany, hanem más szerkesztők kapcsán sem kérdeztünk még ugyanis rá (akár elméletileg is), hogy mit jelentett lapszerkesztőnek lenni a 19. században. Milyen emberi-szerkesztői diszpozíció, életmód, habitus, kapcsolatteremtési készség stb. kellett a szerkesztőséghez? Minden szerkesztő egyforma volt-e, vagy pedig elkülöníthetők bizonyos szerkesztő típusok? A szerepkör megértése kapcsán továbbá a szerkesztő személyére vonatkozó információkon túl fontos látni a lap mögötti indokokat és szerkesztői víziókat, a periodika típusát és helyét a korabeli lappiacon, kiadásának helyét és idejét, és a vele szinkrón vállalkozásokat, valamint a lappal kapcsolatos infrastrukturális összetevőket, a gyártással, pénzügyekkel, kapcsolatokkal, nemi és osztálybeli korlátokkal összefüggő információkat. Arany kapcsán mindez egy tanulmányba természetesen bele sem férne, és nem is annak hiányosságai, inkább gondolatébresztő jellegénél fogva volt célom felhozni e szempontokat.

Az Arany János és a gótikus irodalom kapcsolatát elemző tanulmányban való igaz, hogy Arany forrása a *Katalin* című elbeszélő költemény esetében Mednyánszky Alajos *Erzählungen, Sagen und Legenden aus Ungarns Vorzeit* című 1829-es műve volt. Ezt azonban nem a 20. században fordították le először magyarra, mint ahogy a tanulmány állítja. Magyar fordítása már 1832-ben elkészült

Nyitske Alajos és Szabényi Pál közreműködésében, e kiadvány pontos címe pedig *Elbeszélések, regék 's legendák a' magyar előkorból*. Sőt az is tudható, hogy Arany elsődleges forrása nem a német kötet, hanem a magyar nyelvű fordítás volt. Végül még egyetlen apró elírás, amelyet azonban szintén nem hagyhatok szó nélkül. A Zách Klára alakját a 19. századi hagyományban vizsgáló tanulmány 6. lábjegyzetében Gyulai Pál 1858-as írónőellenes cikkére történik utalás, melynek címe nem *Nőiróink*, mint ahogy a tanulmány hivatkozik rá, hanem *Írónőink*.

A kötet nyomdai kivitelezése különösen igényes; a keménykötésű borító, melyhez füles védőborító is jár, esztétikus és elegáns megjelenést kölcsönöz a könyvnek. A borítón az idős Arany-képünket meghatározó Ellinger Ede 1880-as fotósorozatának a tel-

jes alakos Arany Jánost ábrázoló darabja látható, szintén összhangban az elmúlást is jelképező *Őszel* kötetcímmel.

A 2017-es Arany-évforduló legfőbb tudományos tanulsága, hogy miközben az életmű folyamatos kutatás tárgyát képezi, a bicentenáriumi konferenciák és különféle Arany-projektek erőteljesebb fókuszálása nyomán az is kiderült, hogy még mindig mily sok aspektusát nem ismerjük a lenyűgözően sokrétű és gazdag korpusznak. E kötet tanulmányai is azt bizonyítják, hogy más témák kutatására specializálódott szakemberek a nem elsősorban és kizárólag Aranyhoz kapcsolódó irodalomtörténeti tudásuk révén képesek olyan kérdéseket feltenni az Arany-életmű kapcsán, melyek inspiráló módon hatnak Arany-problémáink újragondolásában.

Török Zsuzsa

„...és palota épül a puszta beszédből”

Akadémiai tudományos ülészek a 200 éves Arany Jánosról

Szerkesztette Gábori Kovács József és Major Ágnes

(Budapest: Reciti Kiadó, 2017), 230 l.

A tanulmánykötet Weöres Sándor szavait választotta címéül. Attól a költőtől idéz, aki ben a magyar modernség alkotói között az Arany Jánoséhoz tán a leginkább hasonlíthatóan élt az irodalom nyelvhez tartozásának, ezzel együtt a hagyomány megkerülhetetlen hatásának, így az alkotásnak mint újraírásnak a tudata.

Az Arany-kutatás jeles szerzőinek közreműködésével készült, méltán komoly szakmai figyelemmel övezett könyv az emlékvét, az MTA BTK Irodalomtudományi Intézete által rendezett ülészekének előadásait tartalmazza: a 2017. márciusi nagyszalontai és a májusi budapesti konferencia anyagát. Mivel Arany János életműve a magyar kul-

túra egyik legösszetettebb, roppant szerteágazó megnyilatkozása, természetes, hogy a bicentenáriumi emlékezések tanulmánygyűjteménye meglehetősen heterogén tematikát mutat. Jelen kötetben a családtörténet-től a Korompay H. János vezetésével készülő kritikai kiadás és a kapcsolódó eredmények bemutatásán át a szorosabb poetológiai értelmezésekig terjed az írások filológiai összképe. A szerkesztés természetesen figyelembe vette a tanulmányok tematikáját, így ismeretetésük a tartalomjegyzék sorrendje szerint történhet.

Az irodalmi kultusz ápolása és a helytörténet körébe sorolható Dánielisz Endrének *Az Arany-ösök Szalontára telepítésé-*